

Лойко Д.М.,

кандидат економічних наук, доцент,
докторант кафедри теоретичної та прикладної економіки,
Чернігівський національний технологічний університет
ORCID: 0000-0002-2443-2719

Loiko Daria,

Ph.D. in Economics, associate professor,
Doctorate in the Department of Theoretical and Applied Economics
Chernihiv National Technological University,
ORCID: 0000-0002-2443-2719

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ СПОЖИВЧОГО ПОПИТУ В УКРАЇНІ: ІННОВАЦІЙНІ ЗМІНИ У ПОВЕДІНЦІ СПОЖИВАЧІВ

Лойко Д.М. Аналіз динаміки споживчого попиту в Україні: інноваційні зміни у поведінці споживачів. У статті висвітлено результати проведеного аналізу споживчого попиту на товари та послуги в Україні за 2014–2018 рр. Споживчий сектор економіки є вагомим під час формування ВВП України, його питома вага у 2018 р. склала 45,31%. Обсяг роздрібною торгівлі за 2014–2018 рр. зріс на 2,77%. Питома вага обігу роздрібною торгівлі в обсягу ВВП України у 2018 р. склала 26,09% і за період 2014–2018 рр. зменшилась на 54,18%. Частка продажу товарів, вироблених в Україні у 2018 р., склала 42,0%, а за останні 5 років зменшилась на 13,40%. Номінальна середня заробітна плата одного працівника зросла за 2014–2018 рр. у 2,55 рази. Реальна заробітна плата працівників зросла у 2018 р. на 12,5%. Рівень споживчої інфляції у 2018 р. дорівнював 9,8%. Індекс споживчих цін зростав більш динамічними темпами, ніж індекс обігу роздрібною торгівлі, що не є позитивною тенденцією. Виявлено зміни у характері споживання та поведінці споживачів. У сучасному світі споживацькі пріоритети перемістилися зі світу дорогих речей, які підкреслювали статус їх володарів, до світу різних послуг, які підвищують рівень життя та продовжують термін життя людини.

Ключові слова: Україна, національна економіка, споживчий попит, товари, послуги, динаміка, домогосподарства, перспективи розвитку.

Лойко Д.Н. Анализ динамики потребительского спроса в Украине: инновационные изменения в поведении потребителей. В статье освещены результаты проведенного анализа потребительского спроса на товары и услуги в Украине за 2014–2018 гг. Потребительский сектор экономики является весомым при формировании ВВП Украины, его удельный вес в 2018 г. составил 45,31%. Объем розничной торговли за 2014–2018 гг. вырос на 2,77%. Удельный вес оборота розничной торговли в объеме ВВП Украины в 2018 г. составил 26,09% и за 2014–2018 гг. уменьшился на 54,18%. Доля продажи товаров, произведенных на Украине в 2018 г., составила 42,0%, а за последние 5 лет уменьшилась на 13,40%. Номинальная средняя заработная плата одного работника выросла за 2014–2018 гг. в 2,55 раза. Реальная заработная плата работников выросла в 2018 г. на 12,5%. Уровень потребительской инфляции в 2018 г. равнялся 9,8%. Индекс потребительских цен рос более динамичными темпами, чем индекс оборота розничной торговли, что не является положительной тенденцией. Выявлены изменения в характере потребления и поведении потребителей. В современном мире потребительские приоритеты переместились с мира дорогих вещей, которые подчеркивали статус их обладателей, к миру различных услуг, которые повышают уровень жизни и продлевают срок жизни человека.

Ключевые слова: Украина, национальная экономика, потребительский спрос, товары, услуги, динамика, домохозяйства, перспективы развития.

Loiko Daria. Analysis of the dynamics of consumer demand in Ukraine: innovative changes in consumer behavior. The article highlights the results of the conducted analysis of consumer demand for goods and services in Ukraine for 2014–2018. Retail sales increased by 2.77% over the 2014–2018. The share of retail turnover in the GDP of Ukraine in 2018 amounted to 26.09% and in 2014–2018 decreased by 54.18%. The share of sales of goods manufactured in Ukraine in 2018 amounted to 42.0% and decreased by 13.40% over the last 5 years. The nominal average wage per employee increased by 2.55 times over the 2014–2018. The real wage of workers has increased by 12.5% in 2018. Consumer inflation in 2018 was 9.8%. The consumer price index was growing at a more dynamic pace than the retail turnover index, which is not a positive trend. Changes in consumption patterns and consumer behavior have been identified. In today's world, consumer priorities have shifted from a world of expensive things that emphasized the status of their ruler to a world of different services that enhance living standards and extend human

life. Over the 2014–2019 total household resources of Ukraine increased by 2.17 times and expenditures by 2.05 times. Consumer aggregate household expenditures in Ukraine increased by 4.80% over the same time period and reached 96.0% of total expenditures in 2018. Foodstuffs (47.7% in 2018) and Non-food goods and services (40.9% in 2018) account for a significant proportion of consumer spending on households in Ukraine. These spending items are at the basic level of consumption of Ukrainian families, accounting for 88.6% in 2018. The rate of increase in total consumer spending means that households reduce their savings. A comparative analysis of the costs of Czech households over the same period was carried out. For the 2014–2018, Czech households spent more money on various goods and services, recreation and culture, restaurants and hotels, transport, communication. However, in the same period, households in Ukraine spent more money on basic needs of their families: food, housing, water, gas, electricity, health care. Thus, it is concluded that the standard of living of Czech households is higher than that of Ukrainian households.

Key words: Ukraine, national economy, consumer demand, goods, services, dynamics, households, development prospects.

Постановка проблеми. Споживчий сектор економіки України є складним та характеризується різноманітним складом потреб, які він задовольняє. До споживчого попиту населення країни можна віднести як матеріальну його забезпеченість різними продовольчими та непродовольчими товарами, так і нематеріальну забезпеченість різними видами послуг, зокрема медичними, освітніми, соціокультурними, правовими, консультативними, фінансовими. Вчені констатують зростаючі обсяги споживання товарів та послуг по всьому світі, проте в різних країнах темпи обсягів споживання різні. Зростаючий ринок споживчих товарів і послуг диктує багато інновацій, які є рушієм економічного розвитку країн. Проте під дією різних чинників, таких як глобалізація або сучасний розвиток циркулярної економіки, виникають інновації у споживчому попиту, що потребує проведення досліджень та змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження закордонних та вітчизняних учених, зокрема роботи Т. Вейблена, А.С. Скрильника, Я.П. Мотієнко, Т.В. Мирошніченко, Н.Г. Фатюхи, К.Д. Райної, А.В. Леся, А.В. Рашенко, В.О. Смаглія, Ю.Є. Приданникової, О.В. Пустовойт, присвячені різним питанням споживчого попиту, його зміні під впливом різних чинників, споживчого ринку товарів та послуг, відповідальному споживанню [1–5]. З огляду на доробок авторів виникає необхідність поглиблення дослідження змін у ринку споживання та споживчого попиту під впливом різних чинників.

Формулювання завдання дослідження. Метою статті є аналіз динаміки споживчого ринку України за 2014–2018 рр. та інноваційних змін у поведінці споживачів у сучасних умовах.

Вклад основного матеріалу дослідження. За Глобальним індексом конкурентоспроможності Україна піднялась у 2018 р. на 83 місце, додавши 6 пунктів до результату попереднього року. За складовою «Ринок товарів» Україна мала 73 ранг, за складовою «Обсяг ринку» – 47 ранг зі 140 країн [6]. Динаміка валового внутрішнього продукту України у поточних цінах є позитивною (табл. 1).

Зростання обсягів ВВП за 2014–2018 рр. відбулося за рахунок внутрішніх факторів, які сприяли відновленню позитивних тенденцій у споживчому попиті. За даними Світового банку ВВП на одного працюючого у 2018 р. в Україні (за Паритетом купівельної спроможності 2011 р.) становив 19 016,3 міжнародних доларів

(у 2017 р. – 18 301,8 міжнародних доларів, у 2013 р. – 19 099,8 міжнародних доларів) [9]. Досить вагомим під час формування ВВП України є споживчий сектор економіки, адже його питома вага у 2018 р. склала 45,31%. Проте питома вага ВВП, створеного у споживчому секторі економіки за 2014–2018 рр., знизилась на 6,71%. Обсяг роздрібної торгівлі за 2014–2018 рр. зріс на 2,77%. Питома вага обігу роздрібної торгівлі в обсягу ВВП, створеному у споживчому секторі економіки, склала у 2018 р. 57,59%. Питома вага обігу роздрібної торгівлі в обсягу ВВП України у 2018 р. склала 26,09%, а за 2014–2018 рр. зменшилась на 54,18%. Частка продажу товарів, вироблених в Україні у 2018 р., склала 42,0%, а за останні 5 років зменшилась на 13,40%. Аналіз динаміки номінальної середньої заробітної плати одного працівника показав, що вона зросла за 2014–2018 рр. у 2,55 рази. Проте аналіз динаміки сукупного доходу громадян України на 1 члена сім'ї в середньому у доларовому еквіваленті показує зростання цього показника за останні 5 років тільки на 3,76%. Таким чином, можна стверджувати, що за 2014–2018 рр. обсяги обігу роздрібної торгівлі зросли, проте сукупний дохід на 1 члена сім'ї у доларовому еквіваленті зріс незначно.

Динаміка індексів обігу роздрібної торгівлі за 2014–2018 рр. є позитивною (рис. 1).

Індекс споживчих цін зростає більш динамічними темпами, ніж індекс обігу роздрібної торгівлі, що не є позитивною тенденцією. Проте у 2017 р. відзначено падіння індексу споживчих цін до 70,43% порівняно з даними 2016 р., а у 2018 р. знову відбулось підвищення індексу споживчих цін до рівня 109,8 порівняно з попереднім 2017 р.

За даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України за умови міграційного відтоку кадрів та підвищення заробітної плати на підприємствах вищими темпами, ніж зростання мінімальної заробітної плати, реальна заробітна плата працівників зросла у 2018 р. на 12,5%. Загалом за останні 3 роки наявні реальні доходи населення зросли за рахунок різних чинників на 24,3% [9]. За наведеними даними Мінекономіки можна констатувати підвищення купівельної спроможності населення України за умови стриманої динаміки інфляції на споживчому ринку. Рівень споживчої інфляції у 2018 р. дорівнював 9,8%, отже, можна стверджувати, що споживча інфляція вперше після 2013 р. уповільнилась до однозначних чисел, що є позитивним зрушенням в економіці України.

Динаміка обсягу внутрішнього ринку споживання в Україні за 2014–2018 рр.

Показник	Роки					Відхилення даних 2018 р. від даних 2014 р., %
	2014	2015	2016	2017	2018	
Валовий внутрішній продукт (ВВП), усього, млн. грн.	1 586 915	1 988 544	2 385 367	2 983 882	3 558 006	Зростання у 2,24 рази
Обсяг ВВП, створеного у споживчому секторі економіки України, млн. грн.	770 725	922 426	1 067 573	1 354 496	1 612 337	Зростання у 2,09 рази
Питома вага ВВП, створеного у споживчому секторі економіки у загальному обсягу ВВП, %	48,57	46,39	44,76	45,39	45,31	-6,71
Обіг роздрібною торгівлю, млн. грн.	903 534,5	1 018 778,2	1 159 271,9	816 553,5	928 556,4	2,77
Питома вага обігу роздрібною торгівлю в обсягу ВВП, створеному у споживчому секторі економіки, %	117,23	110,44	108,59	60,28	57,59	-50,87
Питома вага обігу роздрібною торгівлю в обсягу ВВП, %	56,94	51,23	48,60	27,37	26,09	-54,18
Частка продажу товарів, що вироблені на території України, %	48,5	46,9	44,5	43,7	42,0	-13,40
Середня заробітна плата одного працівника (номінальна), грн.	3 476	4 195	5 070	7 104	8 865	Зростання у 2,55 рази
Сукупний дохід громадян на 1 члена сім'ї (у середньому, доларовий еквівалент)	133	85	89	112	138	3,76

Примітка: дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях

Джерело: складено автором на основі даних джерела [8]

За результатами проведеного аналізу динаміки сукупних ресурсів та витрат домогосподарств України за 2010–2018 рр. на основі статичних даних можна зробити такі висновки (табл. 2).

За досліджуваний період 2014–2019 рр. сукупні ресурси домогосподарств України зросли у 2,17 рази, а витрати – у 2,05 рази. Споживчі сукупні витрати домогосподарств України зросли за той самий період

часу на 4,80%, досягши у 2018 р. 96,0% від загального обсягу витрат. Треба зауважити, що значну питому вагу у споживчих сукупних витратах домогосподарств України мають продукти харчування (у 2018 р. – 47,7%), а меншу питому вагу – непродовольчі товари й послуги (у 2018 р. – 40,9%). Ці статті витрат належать до базового рівня споживання українських родин і склали у сукупності у 2018 р. 88,6%. Темп зростання

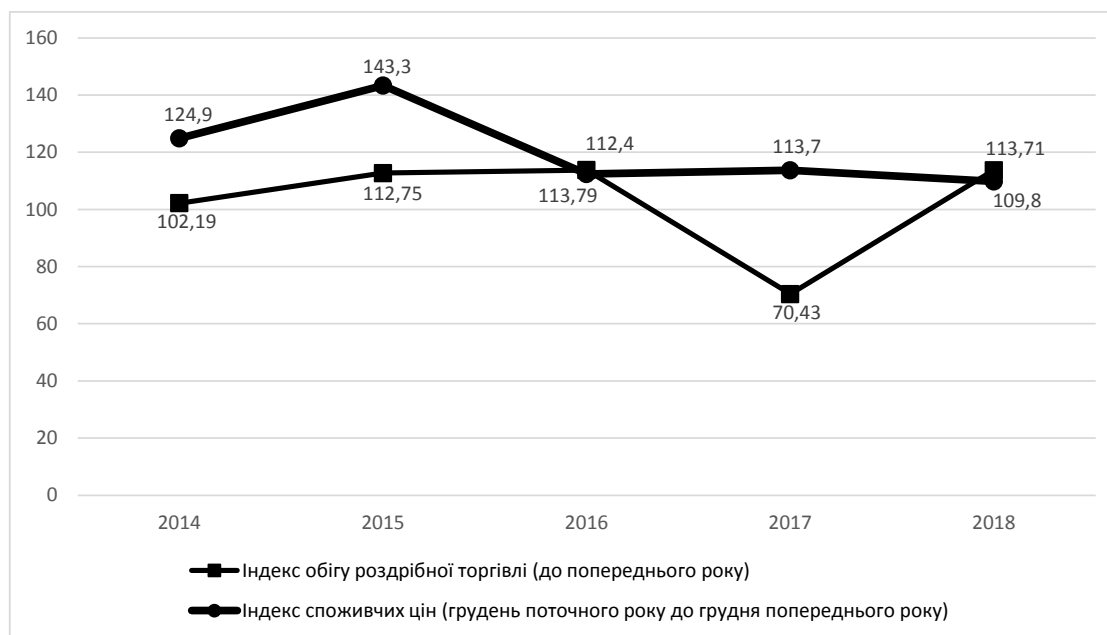

Рис. 1. Динаміка індексів обігу роздрібною торгівлю та споживчих цін (до попереднього року)

Джерело: складено автором на основі даних джерела [9]

Динаміка сукупних ресурсів та витрат домогосподарств України за 2014–2018 рр.

Показник	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Відхилення даних 2018 р. від даних 2014 р., %
Сукупні ресурси в середньому в місяць на одне домогосподарство, грн.	4 563,3	5 231,7	6 238,8	8 165,2	9 904,1	Зростання у 2,17 рази
Сукупні витрати в середньому в місяць на одне домогосподарство, грн.	4 048,9	4 952,0	5 720,4	7 139,4	8 308,6	Зростання 2,05 рази
Споживчі сукупні витрати, %	91,6	92,9	93,2	92,9	96,0	4,80
зокрема, продукти харчування, %	51,9	52,6	49,8	47,9	47,7	-8,09
непродовольчі товари й послуги, %	36,3	36,5	40,5	41,9	40,9	12,67

Примітка: дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях

Джерело: складено автором на основі даних джерела [8]

сукупних споживчих витрат означає, що домогосподарства зменшують обсяги заощаджень. За проведенням порівняльним аналізом витрат домогосподарств європейської країни Чехії за аналогічний період було зроблено такі висновки [10]. Домогосподарства Чехії за 2014–2018 рр. витрачали більше грошових ресурсів на різні товари й послуги, відпочинок і культуру, ресторани й готелі, транспорт, зв'язок. Проте домогосподарства України за аналогічний період витрачали більше грошових ресурсів на забезпечення базових потреб своїх сімей, зокрема продукти харчування, житло, воду, газ, електроенергію, охорону здоров'я. Таким чином, зроблено висновок, що рівень життя домогосподарств Чехії вищий, ніж домогосподарств України.

Характер споживання та поведінка споживачів з часом змінюються. Торстейн Веблен ще у 1899 р. у своєму трактаті «Теорія бездіяльного класу» підкреслював, що засобом досягнення поваги для багатих прошарків населення є споживання дорогих речей [6]. В сучасній економічній ситуації більшість речей, які раніше вважались ознакою статусу, наприклад автомобіль, нерухомість, коштовності, можуть бути доступні будь-якій людині й перестали бути маркером багатства. Демократизація суспільства змінила пріоритети у споживанні. Середній клас суспільства ще підтверджує свій статус за допомогою дорогих або брендових речей. Проте більш заможні люди, яких можна віднести до вищого класу суспільства, змінили свої спо-

живацькі пріоритети. Пріоритети у споживанні багатих людей змінилися в бік підвищення якості їхнього життя за рахунок споживання екологічно чистих продуктів харчування, підвищення свого рівня освіти та культурного потенціалу. Таким чином, споживацькі пріоритети перемістилися зі світу дорогих речей, які підкреслювали статус їх володарів, до світу різних послуг, які підвищують рівень життя та продовжують термін життя людини.

Висновки. Сучасна модель економіки України віднесена до споживчої моделі, яка обмежує використання інвестицій та інновацій, породжує короткострокові цикли розвитку підприємств різних видів діяльності від кризи до кризи. Проте споживчий сектор української економіки є вагомим під час створення ВВП. В українській економіці відзначено зростання обсягу роздрібною торгівлі та повільне зростання обсягів доходів населення. Позитивними тенденціями останніх років є уповільнення темпів споживчої інфляції та повільні темпи зростання споживчих цін. Найбільшу питому вагу у витратах домогосподарств України мають базові витрати на продукти харчування та оплату комунальних послуг. Досягнення споживчими сукупними витратами домогосподарств рівня у 96,0% у 2018 р. обмежує можливості українських сімей щодо створення заощаджень. Зміни споживацьких пріоритетів, які відбуваються у світовому споживанні, дуже повільно впроваджуються у споживчу поведінку українців.

Список використаних джерел:

1. Скрильник А.С., Мотієнко Я.П., Мирошніченко Т.В. Оцінювання ємності споживчого ринку товарів і послуг в містах України. *Ефективна економіка*. 2019. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6846> (дата звернення: 19.12.2019).
2. Фатюха Н.Г., Райна К.Д. Статистичне дослідження валового внутрішнього продукту України: інформаційна база та його оцінка. *Ефективна економіка*. 2019. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7264> (дата звернення: 19.12.2019).
3. Лесь А.В., Ращенко А.В., Смаглій В.О. Відповідальне споживання в умовах сталого розвитку. *Ефективна економіка*. 2019. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6832> (дата звернення: 19.12.2019).
4. Приданикова Ю.Є. Статистичний аналіз динаміки і структури основних індикаторів рівня розвитку матеріального добробуту населення. *Ефективна економіка*. 2019. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7359> (дата звернення: 19.12.2019).
5. Пустовойт О.В. Українська економіка: хаотичні та циклічні коливання навколо довгострокового тренду зростання. *Економіка і прогнозування*. 2016. № 2. С. 86–109.
6. Schwab K. The Global Competition Report 2018. World Economic Forum. URL: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2018.pdf>
7. Veblen T. The Theory of Leisure Class, An Economic Study of Institutions. 1899. URL: <https://drive.google.com/file/d/0B94jiYiyxxDHUW9QeWxDVx9LMDA/view> (дата звернення: 23.12.2019).

8. Статистична інформація // Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua (дата звернення: 24.12.2019).

9. Офіційний сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> (дата звернення: 24.12.2019).

10. Лойко Д.М. Динаміка структурних зрушень споживчих сукупних витрат домогосподарств України та Чехії. *Вчені записки Університету «Крок»*. 2018. № 4(52). С. 31–35.

References:

1. Skrylnyk A.S., Motienko I.P. and Miroshnichenko T.V. (2019). “Estimation of the capacity of the consumer market of goods and services in the cities of Ukraine”. *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 1. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6846> (accessed: 19 December 2019).

2. Fatiukha N.H. and Raina K.D. (2019). “Statistical research of the gross domestic product of Ukraine: information database and its evaluation”. *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 9. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7264> (accessed: 19 December 2019).

3. Les A.V., Rashchenko A.V. and Smahliy V.O. (2019). “Responsible consumption under conditions of sustainable development”, *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 1. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6832> (accessed: 19 December 2019).

4. Prydannikova Yu.Ye. (2019). “Statistical analysis of the dynamics and structure of the main indicators of the development of material welfare of a population”. *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 10. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7359> (accessed: 19 December 2019).

5. Pustovoit O.V. (2016). “The Ukrainian economy: chaotic and cyclical fluctuations around the long-term growth trend”. *Economics and forecasting*, vol. 2, p. 86–109.

6. Schwab K. The Global Competition Report 2018. World Economic Forum (2019). Available at: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2018.pdf>

7. Veblen T. (1899). The Theory of Leisure Class, An Economic Study of Institutions. Available at: <https://drive.google.com/file/d/0B94jiYiyxxDHUW9QeWxDV9k9LMDA/view> (accessed: 23 December 2019).

8. Official website of the State Statistics Service of Ukraine (2019). “Statistical information”. Available at: www.ukrstat.gov.ua (accessed: 24 December 2019).

9. Official website of the Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine (2019). Available at: <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> (accessed: 24 December 2019).

10. Loiko D.M. (2018). “Dynamics of structural shifts in consumer aggregate expenditures of households in Ukraine and the Czech Republic”. *Academic notes from Krok University*, vol. 4(52), p. 31–35.